„ЗАСТАВА“ излази трипут у недељи, средом, петком и недељом.
Цена је на годину 12 фор. на по год. 6 фор. на четврт године 3 ф. на месец 1 фор. а. вред. за Аустрију, а за Србију на годину 120 гроша на по год. 60, а на чет. год. 30. гр. у сребру.

ЗАСТАВА.

Огласи се рачунају по количини врста, које из гармонта заузимају, и за сваку врсту плаћа се увек по 6 нов., за жиг увек по 30 н. Дописи се шаљу уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“ у Нови Сад, у кући број 11 и 12 у дунавској улици.

Број 8. У Новоме Саду у среду 20. јануара 1871. Год. VI.

У НОВОМ САДУ 19. јануара.

„Берлин. Жил Фаврје потписао 16. ов. м. предају свију паришки тврђава; тронедељно примирје. Паришка војска остаје у вароши (Паризу) као заробљеници војнички.“ — Тако гласи телеграфска вест, коју је бечки „Кореспонд.-биро“ пре два дана у свет пустио. По томе је дакле и Париз пао, и овај француско-пруски рат опет једну фазу свога трајања завршио.

Берлинске вести, нарочито у последње доба нису се одликовале особитом поузданошћу, те им се с тога и није могла поклонити потпуна вера; али ова овде моћи ће се за вероватну узети одмах, јер су све околности тако скупљене да може бити истинита, а и ствар о којој се јавља тако је знаменита, да неби та вест у свет могла поћи без ослона на истинитост самог факта. Париз је дакле заиста пао!

Под страховитим утиском те жалосне вести и још жалоснијег факта тога, мора се сваки запитати: шта ће сад бити? Дал ће се падом Париза загатити река крви, која из срдаца два тако просвећена народа већ од пет месеци тече; дал ће се даље ратовање прекинути? На ово питање није лак одговор. Француска је у толико прилика изјавила да ће борбу продужити и кад Париз падне ако непријатељ остане при томе да одкрњи целокупност земљишта Француског, да прителови својим земљама Елсас и Лотринг, што је још у првим условима за склапање мира као најглавнији услов ставио. Дал ће Француска и сад остати при својој речи?

Далеко је Француска, да би се могле све меродавне околности у обзир узети при одговору на то питање. Млоге околности које битно утичу у решавање великих догађаја из далека се не могу уочити. Али ако ће се судити само по овима које се и из ових крајева сагледати и сазнати могу, онда се мора одговорити да је падом Париза завршен рат међу Француском и Немачком. Француска после пада Париза не може даље ратовати, ван ако се и последњи Француз решио да славно погине, да не преживи сраман мир, кога ће новосковани немачки цар из тиљерија диктирати Француској. Но ово последње нити може нити треба да буде. Пред силом догађаја и народи морају подлећи, то је закон природни; Француска ће дакле морати примити мир из руке победитеља свога. После Седана Меца и Штрасбурга борила се Француска са остатком своје силе са надмоћним непријатељем. Што је још снаге било у земљи то је изишло на одбрану отачбине, и од тога је већи део отишао да брани срце Француске — Париз. Предајом Париза и тај део снаге за обрану постао је немоћан, јер је у ропству. Северна војска је такође разбијена. Са остатцима није ни мислити на продужење борбе, да се и не узме у обзир како ће морално ослабити Француску, сам тај глас да је Париз пао. Падом Париза зацело је пала и последња нада у Француза да ће се од зла борбом избавити.

Скуп околности које сад владају Француском таки је, да се не може ни мислити на продужење отпора и рат ће се по свој прилици падом Париза прекинути. Оно се још може где где која местимична битка, до дефинитивног закључења мира обавити, али то неће имати никаквог пресудног уплива на главно питање, на склапање мира, ако би се тај случај и догодио. За ове три недеље док траје примирје по свој прилици обавиће се избори за законодавно тело и ово ће се склопити владу која ће мир потписати — другчије се не може тумачити примирије од тако дугог времена; бар се може узети да је Бизмарк тај услов примирју ставио ма и прећутно. Сама пак садашња влада француска неће ни хтети ни моћи на своју одговорност, без законодавног тела мир потписати.

А какви су изгледи даље? — врло чемерни. И овога пута пропашће република, не ради тога што неби у себи имала животне снаге, као што ће то њени непријатељи тврдити, него са тога, што је скуп околности млого јачи, него што је у оваком стању ускрслој републици можно било издржати. Република је и овога пута дала снажан доказ своје животне снаге. Није требало Прусима само неколико недења да царство савладају и оборе; царство које је основ себи подигло на бајонетима. Али република у колевци тако рећи, гола нага, без икаквих сретстава с голим рукама, била је толико моћна да се одупре непријатељу извечбаном, славом опијеном и снабдевеном са свим сретствима у изобиљу. Били у стању била учинити то икоја монархија, која би у сличним околностима поникла у којима пониче ова садања република француска. За цело не. Одпор француске од пада Седана па до Париза, то је израз снаге која лежи у идеји републике. Само је та идеја била кадра створити ту огромну отпорну снагу, те силне чете које устадоше као чаролијом каквом из земље, да гину за драгу отачбину своју.

И ладни политичари који у монархији гледају савршену форму државног облика запитаће: па шта је Француска добила с тим отпором својим, шта јој користи то што је страћила толике жртве у тај „безуспешан“ отпор? — Да је одмах склопила мир, или боље примила мир из руке Бизмаркове и његовог краљацара, неби је тако скупо стао мир, као што ће је сад стати! Но на то још треба причекати. Какви ће услови мира бити видиће се при склапању самог мира. Али да Француска нема никакве користи од свога дојакошњег отпора, то не стоји. Најближе време ће ту корист доста јасно изнети на видело, и ладни политичари ће се једног дана убезекнути од преврата који ће Европу можда тумбе окренути. Тај преврат пак неће се извести а да му један од главнијих узрока небуде морално дејство данашњег отпора француског. Сад се пак већ може констатовати, да је овај отпор француске републике прибавио Француској симпатије целе образоване Европе и сами досадањих непријатеља њених, а за мало времена опазиће се и у самом немачком народу шта вреди та симпатија републици. За овај мах су таке околности, да та симпатија не помаже Француској; али где и стоји да посејано семе одмах сутра дан уроди плодом!

Нема сумње да ће при уговарању мира Бизмарк ићи за тим, да се у Француској опет уздигне монархија; ту ће сад све династичке пришипетље развити највећу делателност. Радиће се ту за: Бурбонце, за Орлеанце, за Наполеониде и како је Бизмарку у главном стало до тога, да у суседству Немачке место снажне републике стоји слаба монархија, то ће он потпомоћи да дође у Француску на владу она династија, која ће се највише понизити да буде скутоноша Немачке с једне стране, с друге пак која ће земљу француску што већма уназађавати. Но и ако ти планови пођу Бизмарку за руком, питање је: Дал ће дугог века бити на гробу републике засађено дрво монархије? Та изешће га црвоточина пре но што се буде било надати по спољном изгледу.

Пресудни дани по Француску наступили су. Ваља причекати још који дан да се може видети у ком ће се правцу решити даља судбина те тако тешко искушаване земље.

Са тим обртом у рату француско-немачком објашњава се и то, што из Лондона нема никаквих вести о конференцији. Биће по свој прилици, да је конференција одлагала одпочетак свога рада до доласка Жил Фавровог. Сад пак није никакво чудо ако ће с тим још које време причекати, услед новостворене политичке ситуасије на западу Европе. Прве вести које стигну сигурно ће дати објашнења и о томе: шта и дал ради конференција лондонска.

У цислитави за чудо што се свака ствар одуговлачи. До сад се одуговлачила криза министарства Потоцковог тако друго, да је већ сваком дотужало било. Сад је у изгледу Шмерлингово министарство. Но с тим се нешто натеже. Од прве вести о комбинацији тога министарства па до сад протекло је опет прилично времена, а о министарству још ни речи. На сваки начин да је та комбинација мало замашнија од досадањи комбинација министарства цислитавског, јер је ту Шмерлинг у питању. Ствар у главном овако стоји: Шмерлинг на владу у цислитави Андраши доле с владе у транслитави или обртно; друга исходишта нема. За то се ваљда и не решава још то питање.

РАУХ-БАН — ПАО ЈЕ!

II.

Под тим насловом рекосмо до сад, да је Андрашија својом влашћу и силом, Рауха за бана наметуо, да је бановање Раухово не чувеним притиском народног живља држало се, и запитасмо се, оће ли сада са одступом Раух-бана наступити нова ера — ново доба —, доба потпуне уставности и слободе, — и рекосмо, да ћемо даље да говоримо о том, шта сад има да буде? Шта требамо да чинимо? И шта мисле, шта ли треба да чине сада мађарски државници?

На све то да узможемо известно што казати, што је за бољак и срећу нашу користно и поспешно, осврнути се морамо на оно, што је прошло, па да изпитамо ваљано и сигурно све оне факторе (чинитеље), који су узроци били нашим бедама и невољама под бановањем Рауховим. Ми се тужимо и вичемо на самовољу и притисак Раух-бана. И глас наш — глас је истине и правде. Гоњење и притисак под Раух-баном веће је у данашњем уставном времену, него што то бијаше под аустријским Бахом у доба апсолутне владе. Бах је апсолутном владом мислио разне народне елементе у Аустрији у један све да стопи, да разним народима мисли, жеље и тежње све у једно средиште да сведе, да им све снаге њиове усредотачи у једно срце, које ће само за велику и јаку Аустрију да куца и бије; — а мислио је све то да ће извести, притискујући и угушујући свуда разни народни живаљ, посебне интересе разних народа. Намеру аустријског Баха осујетише топови талијански и француски на Солферину. Побеђена Аустрија изгуби земљиште у Италији; Талијани дођоше у коло своје браће. Али државници аустријски после Баха не одступише од намере његове, но продужише дело његово — само под другом формом, под формом уставног владања. Али топови пруски на Краљеву грацу осујетише и опет намеру аустријских државника. Тада бијаше већ за државнике те доста науке, доста разлога и повода, да одустану од болесне намере своје, да не стварају силом јаку Аустрију побијањем народних елемената и интереса. И не нађе се у Аустрији ни једнога државника више за то; и дође странац, Саксонац, који је улогу своју државничку тамо изиграо, и преузе овде улогу аустријског државника. И тај странац наследи и настави намеру својих предходника — и опет у другој форми. Уместо јаке Аустрије јаку Аустро-Угарску са господством немачког и мађарског народа — но и опет сузбијањем осталих народа, а навластито Славена, — бијаше цел новог државника аустријског. То бијаше за Славене већ треће издање старе протународне антиславенске политике аустријских државника. Оће ли се и та политика морати разбијати топовима, кад ће, где ће и чији ће топови то бити, то за сада незнамо; али знамо, да овако остати неће и не може. Томе нас је уверило ово прошло време, и томе се с дана у дан све више уверавамо. Или зар да то, што не бијаше пређе могуће Аустрији и њеним државницима, зар то данас да буде могуће Аустро-Угарској и данашњим државницима аустро-угарским? Исти узроци морају исте последице имати. А у данашњој Аустро-Угарској иста је остала цел, коју је и стара Аустрија имала, па и сретства су иста, којима се цел та тежи да постигне. Пређе господство Немаца над осталим свима народима, а данас господство Немаца и Мађара на рачун осталих народа, именито Славена. Средство за то бијаше пређе за аустријске државнике сила и оружје, средство то и данас имају државници аустријски и мађарски. Та цел и та средства бијаху узроци пређашњим метаморфозама (променама), ти узроци исти донеће и опет нову промену. Мађарски су државници наследили исту погрешку, исту ону болест, у којој се вртише вавек у последњих 20 година аустријски државници. Сила и притисак држало је прве две епохе за 15 година, сила и притисак држе и данашњу ову епоху 5 година. У првој епохи — у доба апсолутне владе — бијаху сви народи ненемачки у Аустрији под једнаком силом и једнаким притиском, и не бијаше никаква отпора од самих народа, не бијаше никаква покрета унутри у самим народима, па ипак се није могло одржати онако. У другој епохи — у добу октобарске уставности — бијаху још увек сви ненемачки народи под једнаком силом и једнаким притиском, али сила та и притисак бијаху већ слабији, а отпор и кретање народа јачи. У обадве ове епохе стајаху сви народи ненемачки један уз другога, у првој епохи сносећи силу и притисак мирно и стрпљиво, а у другој одупирући се сви против силе и притиска бечког. А у овој садашњој епохи, за коју су сви ненемачки народи пређе једнако радили, придружише се Мађари Немцима, и ови продужише своје у Аустрији, а Мађари преузеше исти посао, кога су пређе с нама заједно осуђивали. И тако сада притискују Немци с оне, а Мађари с ове стране Литаве друге народе. Сила та и притисак тај могу до душе и већи бити сада, када су се удружили Немци и Мађари, али је уједно данас и кретање међу појединим народима живље и лакше, и отпор много снажнији него што бијаше пређе. Што се више упињу господујући елементи, да одрже власт над осталим елементима народним, то све већма скаче у овима отпор. Доказ је јасан томе у Аустрији непрекидне скоро свакидашње министарске кризе и промене. И данас већ нема више сумње, да се свака сила државника преколитавских разбити морати о свест и отпор преколитавских народа, а особито о челичност и дурашност чешког народа. Тако стоји са државницима и са народима с оне стране Литаве. А како стојимо ми овде? Одговара ли сили и притиску мађарски државника с ове стране свест, отпор и дурашност притиснутих народа? Ни смо ради никога да врећамо, али нисмо ради ни сами себе да варамо. Пређи ћемо зато преко осталих немађарских народности у Угарској, и оставићемо да сваки о себи рачуна води. Толико тек споменути морамо, да је највећи, најкомпактнији народ немађарски да је словачки народ мртва маса, из које Мађари своје најбоље рекруте, најженијалније државнике мађарске примају. Да није Романа и шаке војвођана Срба, неби Мађари ни знали, да осим Мађара имаде још и других народности. Али је отпор Срба и Романа за сада још слаб, да сузбије силу мађарску; отпор тај од стране Срба жесток, велики је, али га ипак поред маленога броја српског народа у Угарској савлађује већина противничка, а таре га доста и пријатељство оностране српске владе са Аустро-Угарском. Али остављемо све, па ћемо да се запитамо, како стоји са народом, који живи у тројној краљевини? И тиме ћемо да се вратимо на оно, о чему узесмо да говоримо.

III.

Када оно после Садове преузеше Мађари државничку улогу у Угарској, ваљало им је пре свега уредити одношај тројне краљевине према целокупној Угарској. Тада стајаше још народна странка саборска у већини у хрватској. Странка је та стајала на земљишту историјском, законитом, на земљишту права и правице. Она је чланак 42 од год. 1861 за свој базис узела, на ком је ступити желила у преговор са Мађарима. Она је тим желила достојан положај тројне краљевине наспрам целокупне, Угарске да установи. Паритет (равноправност) са унутрашњом самосталности у земљи, а са општим заједничким интересима целокупне Угарске становиште је тада било, на којем је стајала народна странка у Хрватској.

Али то не бијаше господству мађарском по вољи, и зато се морала тражити и створити противна странка, која ће само оно да иште, што Мађари оће да даду. Па је ли се нашло таквих синова у народу српском и хрватском, нам ће се скупити у такву странку? Одговор који на то изазива црну слику загребачког справишта, жалосно лице пониженог народа, бедно стање краљевине тројне. Створила се странка под изликом да поштену унију са Мађарима склопи, па прихвати нагоду, у којој мање беше, него што Мађари сами дати тедоше. Ал нећемо да понављамо толико пута већ изнашане јаде наше, са жалошћу и тугом само констатовати морамо, да су нам Мађари са одређеном аристократијом нашом господа постали са неколико туђинаца, а што је најжалосније помоћу неколико једнородне браће наше, — они господа наше крви, нашег труда и зноја, а ми постасмо недостојна подлога њиова господства. Окривимо најпре себе, оплакујмо ту судбу нашу, што се у средини нашој родише синови народа, који волеше себе под господством мађарским да уздигну па да народ цеде и киње, него да на браник стану за поштење и достојанство народа свога. Окривимо себе најпре, што таквим синовима народа допустисмо, да се попну о трошку народни права до својих себичних цели! Окривимо себе за то, па упалимо

чуство и понос народни, нека изгори на њему сваки покушај, којим се то чуство вређа, којим се свето право наше крњи.

Сво зло, што је данас на земљи збрисане тројне краљевине, које тишти љуто болно срце пониженог народа српско-хрватског, то сво зло је у првој линији с наше сопствене нерадње, а у другој линији је оно плод издајничке браће наше, и тек у трећој линији је оно посљедица силе и самовоље Раух-Андрашијеве.

Да је, као што није, још први покушај мађарских државника осујетила наша жива и жестока радња, да смо сви прегли и устали при изборима прошлог незаконитог сабора, неби свега тога зла данас било, неби се Раух ни једнога часа скрасити могао на столици банској, а камо ли да би годинама пашовати могао! У Хрватској је народ и у првој борби слабу снагу, малу радњу развио, тако да ни у самом срцу Хрватске, у Загребу не могаше првак Мразовић при избору за заступника продрети. А де је с почетка и било свесне радње, и ту је касније малаксала борба, пала радња та. То је дакако још већма орабрило противнике у њиховој сили и самовољи, то је Рауху пооштрило оружје његовог деспотства, то је његову силу, то самовољу Кушевића подрањивало!

Чиновници су сви, на својим поштама радили у прилог свему злу и своме и народа свога. Чиновници су највише осећали самовољу и тиранство Раух-бана, и нико то није више ни даље подржавао него они сами. Зато не кривимо никога, него сами себе; покајмо се, тргнимо се сада, прегнимо и спремајмо се, да поправимо, што је покварено, да накнадимо, што смо пропустили. На страни је нашој истина и правда, а на противничкој сила и самовоља. Сила и самовоља мора испред истине и правде пасти, али мора бити, ко ће и устати за истину и правду.

Ми се васцело време за Раухова бановања тужисмо на његову силу и самовољу, а шта смо чинили, да сузбијемо, да сломимо ту његову силу и самовољу? Нама беху забрањени најмањи састанци и зборови, за јавне скупштине нико ни прословити није смео, па која жупанија, која муниципија — осим јединог соколова гнезда Горњег Карловца — беше устала за скупштине? Све је ћутало, као да је највећа срећа, најбоље задовољство под бановањем Рауховим.

И док се не заборави Раух тако, да је и своје верне присташе гонио и из службе терао, ко је на сабору подигао се против гоњења његова пре? И да га његова собствена гадна и шкандалозна дела шпекулативна не жигосаше пред Петрињским судом срамно, докле би још чекали, да се ослободимо од његовог тиранства? Скрајње заиста бијаше већ ово време, да скинемо срамоту са себе, да оперемо част и достојанство наше пред светом и пред потомством нашим!

И сада баш, када би имали да бирамо нове заступнике за сабор, када би имали да на делу посведочимо, како стојимо, сада се уклања сам Раух са свога места. Сада је он поднео оставку, када га је на то приморала осуда Петрињског суда, када је већ дотле у грех пао, да га ни државничка гениалност Андрашијева годићи више не може. Јер још и даље Раух-бана држати, значило би народу хрватском у образ пљувати. Раух шпекулант пао је одавна морално као човек, а сада пао је као бан хрватски, а управо као намесник или најмљеник Андрашијев. Ми га остављамо сада историји хрватској, која ће му слику да верно скине, и потомству да преда на оцену. А потражи ћемо га још у своје време и својим путем за све, што нам жао и штете учини. Само створимо себи свој сабор сада!

IV.

Послье свега што до сада рекосмо, лако нам је знати, шта нам треба да чинимо. Треба да радимо сви, и да не чекамо тек, шта ће нам израдити други за нас. Ми смо, као што негда Демостен за своје Атињане рече, с нерадње наше из бољега стања у ово зло стање данашње дошли, па кад смо из доброга с' нерадње у зло дошли, неможемо онда никако нерадом из зла доћи опет у добро стање. Радити нам и само радити треба.

Кад пребацујемо нерад, то не мислимо тим да поречемо заслугу, који су и до сада радили. Ми признајемо, да су борци Заточникови највише тому допринели, да победи истина и правда над силом и самовољом! Али ако смо ради стално и сигурно да војујемо, то нам ваља сви да заједнички радимо. Ми тим, што пребацујемо нерад, нећемо ни то да речемо, да смо слаби, нити да не осећамо поноса у себи, али нам ваља то све на делу да покажемо, ваља да смо овде у борби за нашу ствар челични и дурашни, ваља да смо овде то, што су тамо преко Чеси. Сви у једно коло, па да као народ достојно право и положај свој у Угарској заступимо, да небудемо више оцепљени народ и влада, но да буде народ са владом и влада са народом. Зар може за чиновнике већега поноса бити, него кад са народом својим једно оће, једно теже?

Будемо ли тако радили, онда ћемо тим државницима Мађарима показати и посведочити, да нисмо народ, — који се — као што нам они веле — само силом владати да, и показаћемо, да нису за нас Раухови за бане, но људи чисти и народу искрени. Народи, који трпе, да над њима сила и самовоља влада, ти народи и заслужују, да се тако шњима влада. То је општа пресуда, коју је историја за народе такве давно већ изрекла.

Када би државници сви чинили онако, како треба да чине, неби онда силе ни самовоље било. Но такви су државници редки у опште, а аустријски ни данашњи аустро-угарски већ никако нису од тих државника. Њиова је, како напред већ рекосмо, максима силом и власт и господство своје да одрже над народима другим. Али зато баш ваља ми сви да чинимо оно што треба да чинимо, па неће моћи ни тада сила владати, већ истина и правда. Када би — вели наш Доситије — сви људи чинили онолико добра, колико сваки може, далеко би више добра на свету било. Тако и ми овде сада ако сви чинимо, колико сваки можемо, имаћемо више добра.

Државници мађарски заиста нам неће сами своје воље поправити стање наше, али ће га поправити морати, ако ми узимамо воље и уједно снаге за то.

Измена Рауха-бана била она чијом му драго личности, неће бити у ствари измена бољега стања за нас. Нама у том слабо личности, које Андрашија намешта, јамчити могу. Но јамчити нам може само наша сопствена снага, наша свесна радња и трајна борба. Наша слабост, наш нерад и наша неатост дају снагу и оружје мађарским државницима, да над нама силу и самовољу терају. Не развијемо ли ми ни од сада већу снагу, озбиљнију радњу и мушку борбу за своју ствар, ми ћемо и опет имати Рауха.

Када би ми у тројној краљевини толико за своје име и достојанство сви борили се, колико се боре Срби Војвођани и Романи с ове стране, а Чеси са осталим народима с оне стране Литаве, неби заиста онда толику превагу добили Мађари у држави, нити би се уздизао толико државнички геније мађарског Андрашије!

И док ми не узрадимо као свесни синови једнога народа сви, дотле неће Мађари мислити, да се у Угарској слобода и аутономија народа мора равноправно уживати.

Но нека уједно мађарски државници не забораве, да им срећа неће боља бити него што бијаше и њиових предходника аустријских државника, ако устерају и даље њиовим стопама. Време би било, да се ману једном већ толикопута осујећене тежње аустријске, да живе и господаре о трошку и у наточ интересима других народа!

В. Ђурђевић.

ДОПИСИ.

⁂ Из КОТОРА на ново љето. — Код свију Срба у обште највеселији празник у години јест Божић, Србин се справља кроз цијеле пости како да што боље и свечаније дочека овај радосни празник; он за раније спреми пециво а неколико дана напријед усјече бадњаке, купи свјеће воштанице, убере лаворике и бршљана, једном ријечи све справи како ће што веселије прославити овај велики празник. Па како Србину мора бити, кад му наступи вријеме да неможе прославити Божић по свом старом обичају? о доиста, то је њему тешко и претешко! а да је тако искусисмо лани, кад оно бјесмо обкољени са свију страна; онда непадаше нам на ум ни бадњак, ни божура, већ се бјесмо забринули хоће ли ко од нас дочекати другог Божића; кад Бог даде и срећа јуначка те испаде боље, него што се и надасмо и дочекасмо, те ове године прослависмо боље и веселије, него и једне године, јер нам паде на памет лајнска мука и невоља, зато се ове године сакуписмо и прослависмо овај радосни празник само тако, као што га Србин у слободи својој може прославити. Осим свега тог весеља особито обрадова нас поздрав из Ваца од нашег честитог брата Светозара Милетића, он нам честита рожанство Ристово и жели што скори ускрс; дао Бог брате, а Бог ти је медом п етекао! — Кад д бисмо овај братски поздрав јависмо кроз цјелу Боку. да свак зна како се Милетић и у тавници сјећа вје браће Бокеза. Часто знам да се у свакој кући напило у здравље нашег мученика дао Бог да он буде последњи у туђинским рукама! —

Јављам вам овом приликом како ту недавно одведоше из которске тавнице пут Задра у синџиру везана два црногорца из Цуца и то један је свештеник а други ђак оба рођена брата. Они су велики преступ учинили, неје шала дошли су у Рисан па у сред кафане пјевали пјесму бокешког устанка! у којој се вриједђа част мађарски војника, јер се у пјесми каже да су Мађари бјежали испред Бокеза, а није истина, јер они нијесу бјежали, него су се само повукли натраг! дакле видите, није ли то увриједа?! зато ваљани комесар политични, Србин Шарић, официр из границе — ми овђе још имамо војничке комесаре! — зовне жандаре, те их свежу и поведу у Котор а осми дан пут Задра, ђе ће их судити да се не усуде други, тако што пјевати, јер је то тешко слушати једном официру! а ту је било више од једнога. —

За чудо нам је да се нико не заузе за њи са Цетиња док су у которској тавници били, а воистину су заслужили да се ко за њи побрине, јер су они од јуначког племена, Кривокапића, који од старине за слободу српску гину, па није право да се с њима поступа, као рајом турском. А ни Турци не би држали толико дана на крову пароброда под ведрим небом у синџиру везана једног српског свештеника, као што то Аустрија учини с Црног рцима. Живило културтрегерство!

Чујемо да је влада црногорска писала у Задар да се пуште ова два црногорца, али то није доста, него би требало питати: каква је то влада, која туђе поданике води у ово зимно доба и то још једног свештеника, да скапа од глади и зиме четири пет дана на крову паробродском у синџиру, као највећи зликовац? валај билај ни Турци не чине тако! Само тако напријед, добићете симпатију славенски народа! —

П..... — К. У КАРЛОВЦИМА 2. јануара. Обично сваки Србин радо разбира шта је и како је овде у сијону, једно што је то седишту патријаршије, неко средиште овостраног српства, а друго што се овде налази богословија (благодјејаније) и гимназија, где се до својих 200 а кад и кад и више српских синова са свих крајева српства на наукама налази, и на чија млада срца и пријемчиву природу, не само њихове науке него и јаван и приватан живот свет. отаца и грађана јако упливише. Зато ћу ево да вам укратко бележим шта се код нас у јавном животу јавило.

Трећи дан божића беше и ове године као и обично по служби спомен Стратимировићу Дмитру Сабову и осталим родољубима и добротворима свога народа који допринеше да се наша гимназија и благодјејаније досад одржала и подигла, овом је приликом држао беседу богослов брат Себешановић узев за мото ставке из народних песама „Није бабо раскова благо“ „На пацаке и на буздоване“ и т. д. У говору своме рече између прочег да је незнање и глупост узрок што наш народ тако пропада, наш је народ робовао својој неизображеној властели, а ова се није старала ни за своје ни за народно изображење, те с тога нас и Косово снађе а с тога и сада страдамо и опадамо, зато држимо и поболшавајмо наше основне школе, које нам нису у цветућем стању „у овој беседи чусмо још по гдикоју истину и лепих назора, и мило нам је да можемо рећи да је брат Себешановић после Панте Поповића први си је свој говор по досадањем празнословном фразеолошком калупу дотерао, које беседе увек једна другој личише као меница — меници, само што се датум — потпис и властник промене, нег је по своме схваћању и према својим назорима говорио, те је овим својим говором показа да више учи и мисли него што би му богословија — каква је дати могла, и ако се и даље буде трудио и веран и сталан овим својим назорима остао, да ће достојан учитељ народа бити.

Овом приликом да вам јавим да смо и ми трошкове године као и сваке једно село у читаоници имали, да б г да ове године које више било, које би заиста требало а исто тако и јавна предавања да имамо, — та код нас многи вичу на Нови Сад требало би да приону па да се бољи од њега покажу, поља има доста, а не да Нови Сад има предавања, а ми ништа.

Вами је познато с каквим је тешкоћама скопчано давање какве беседе — па још с игранком у Карловцима, — грађани сами нису кадри са своје неслоге, а учећа се омладина има толико препрека да свлада да је чудо кад и поједна на годину испадне, јер најпре док се директор Јова за то склони, — пак онда док добије благоволење патроната, пак тек онда док распоред бесеђе прође „Јовин пургаториум“ пак тек затим благоволење и цензура магистрата а затим клањање око магистрата да се добије саборска дворана — и још по која собица, где ће се држати беседа, — пак тек сада купимо и зовимо, — заиста је дакле чудо кад и по једна беседа на годину испадне.

Беседа је давана под руковођење проф. Милића од ђимназиске омладине, распоред беше овај. 1. „Ликуј днес Сијоне“ пева лик ђимназиске омладине. 2. „Воросовка“ спев г. Јове директора, у ком се прича како је „Плавоока

Подлистак „Заставе“.

О МЛЕКУ.

Предавање Јулија Хирша.*)

I.

Поштоване госпође и господо!

Има већ више година како ја у овој дворани и са овога места говорим, али морам отворено признати, да сада чисто са неком зебњом ступам на говорницу ову. Ви сте слушали оне Шилерове речи: „Ни најпобожнији човек не може у миру живети, ако га зле комшије његове мрзе.“

Ја се истина не хесапим у „побожне“ људе, али толико могу рећи, да имам много злих комшија око себе, ту вам је овај или онај члан општине, ту вам је директор жељезнице, ту директор друштва за осветлење вароши и т. д., те тако има већ много година како не могу на миру да живим, него морам непрестано да водим рат пером у руци. А рат вам је врло сувопоран занат, он не мари за лепе речи и китњасто извијање у говору, што би све требао човек да уме, кад се подузме, да у кругу овако племенитих госпођа, као што се данас овде искупише, реч поведе. Код мене света тога нема, ја то врло добро знам, а што се ипак усуђујем, да узмем реч, то није из поуздања у своју снагу, него што се надам, да ћете ми као „почетнику“ кроз прсте гледати, јер заиста, ово је данас мој **п р в и** покушај, да у **ж е н с к о м** друштву говорим. Е сад ми допустите да пређем на мој разговор — о **м л е к у**.

Жао ми је, али ја вам не умем казати, ко је први био, који је млека пио; пак историја ни то не зна, кад се млеко први пут почело узимати као **х р а н а**. О нашем праоцу Адаму и Еви знамо до душе да су јели воћа, али да ли су и млека пили, о томе нема у библији ни словца. Само то се као јамачно зна, да су Чивути млеко већ као храну употребљавали. Библија нам приповеда, да су некад три анђела свратила Авраму патријару у долини Мамри, да су тамо вечерали и преноћили. Кад човек дође до те среће, да може „анђеле“ угостити, разуме се по себи, да ће им све оно изнети, штогод у кујни и у подруму најбоље има; а пошто се у библији нарочито млеко спомиње и хвали, које је Аврам својим одличним гостима изнео, и пошто се ту приповеда, како су се анђели млеком особито делектирали, то онда видимо из тога, не само то, да се у време Аврамово млеко већ као храна употребљавало код Чивута, него да им је то био слаткиш и најмилије јело. Осим тога у старом завету се непрестано говори, да је она земља богата, благословена и сретна, у којој „**м л е к о** и мед тече.“

Из овог китњастог израза види се довољно како су Чивути волели млека, а с овим се слаже и она наредба премудрога Саломона, што ју је дао Чивутима и што гласи:

„И ти ћеш имати довољано млека да се храниш и ти и твоји у кући, и да живе слушкиње твоје.“

Безбожнички стари век слаже се у овој тачци са библијским повесничарима. Ту нам се опет описују први људи како су били без страха и страсти, како је око њих било пуно млека и нектара, из чега су сисали снагу и здравље своје. То је било још у оно златно доба, кад није било наших млекарица да кваре млеко и варају свет, као што се то данас ради.

Али никад се није млеко тако много употребљавало као данас. Ено погледајмо само на онај сијасет од тестаних јела с млеком у нашим „кохбуховима,“ на мешање млека у каву, тој, чокуладу, пунш, на ракију од млека, што ју праве Калмици*) и т. д. Али ипак још ни данас не узимају млеко сви народи, и не узимају га сви у толикој мери, као што је то код цивилизованих европских народа. Харовци и Нагајци, полудивља племена стражње Индије, и становници Кохинхине мрзе на млеко као храну још и дан данас. Хотентови пију до душе млеко, али женама својим не допуштају да га пију; а и они народи, који се хране млеком, пију и данас још млеко само од оних животиња што траву пасу и што су питоме, као од краве, козе, овце, биволе, кобиле; а млеко од оних животиња, што месо једу, као од лава, псета, леопарда, тигра, не употребљује ни један народ као храну. Млеко не служи човеку само као храна, него и као лек.

Мисао, да се млеко као лекарија употребљује, врло је стара. Још Плиније нам приповеда, како су се Аркађани пролећем лечили млеком. Биће да је тај идилски пастирски народ изумео лечење са сурутком. Опширније шта о томе нема код класичких писаца старога доба прибиљежено.

И о Хипократу се зна, да је у врло многим болестима наређивао да се пије **м а г а р е ћ е м л е к о**, али се то после заборавило, и тек једва краљу Фрањи I. припаде та слава, да је магареће млеко као лекарија опет уведено. Тај краљ ослаби и изнемогне и најславнији лекари не могаху га подићи. Онда га неко из његовог двора потсети, да има у Цариграду

*) Ово је предавање држано 10. јан. п. р. у „друштву дечијих пријатеља“ у Бечу.

*) Једно монголско племе. Прев.

Воросовка“ о ђурђевданској ноћи „украла се од оца и мајке те ишла на Стражилово у врачбину, и како је тамо просила, доста верна слика онога што се те ноћи на Стражилову догађа и које многи Карловчани па и ђаци из искуства знаду, — те зато г. директора Јову који се међу ђацима у публики десио подигоше у вис вичући живео. (Из неких цитата „Воросовке“ које смо чули од наших пријатеља који беху на тој забави судимо да би г. директор учинио велику услугу нашој лепој књижевности кад би свој спев штампати дао. У.) Овај спев засведочава, да би г. Јова директор много боље учинио да је пре 20 године у калуђере отишао па макар и као „архимандрит“ да је певао овако, више би користио, него што је као директор, народу штете наносио. 3. „Лепа наша домовина“ пева лик ђ. ом. 4. „О важности и потреби природних наука“ предавао брат Лазар Савић из горње крајине. 5. „Где је станак мој“ пева л. ђ. ом. 6. „Мученица“ од Ђ. Јакшића декламује Лаза Надбандић. 7. „Шта ћу јунак“ пева л. ђ. ом.

Како декламатори тако и певачи и предавач беху са задовољством слушани и често са одобравањем прекидани са изазивањем и живели праћени и поздрављани.

Кад овај први део беседе свршен буде захтева публика да јој се одпева „Милетића песма.“ (Г. директор Јова отрчи међу лик омладине ђимназиске и одвраћао је младу браћу од тога, које кад публика примјети — заори се наново из стотине грла захтевање да се одпева и Милетића песма, — а млада се браћа одзову овој жељи и одпевају песму Милетића, који кад се одпоче, беше са таким одушевљењем и живео поздрављена да га још у овој дворани нечусмо, цела песма беше одужевљеним усклицима и „живео Милетић“ пропраћена.)

На ово се г. директор морао врло јако разљутити, кад је одмах отишао кући давши своме нерасположењу израза у неколико речи, које ради читалаца овог листа изостављам споменути. — Усклицима небеше краја и кад се утишаше, сложише се на предлог брата С..... и грађанска и учећа се омладина, то овај брзојавни поздрав послаше др. Милетићу у Вац.

„Сва карловачка омладина и учећа се и грађанска, шаље поздрав свом врлом патнику. Горемо од жеље да вас што пре у нашој средини видимо, нова година — нова срећа, живела пробуђена нар дна свест. Живела омладина. Живео буцилац народне свести!!!“

Беседа је давана на ново лето, трајала је до зоре, а давана је у корист ђачкој библиотеци и сиромашним ђацима; сав приход износи 307 ф. а. вр., трошак 100 ф., чистих дакле 207 ф. а. вр.

И лањско село у Читаоници и ова беседа показују да би се и више могло само кад би се хтело.

Још држимо за вредно да вам споменем да су овде о нашем божићу затварали људе што су пуцали а о римском то нечинише, и то главом Шварц капетан аудитор који привремено начелника заступа, но ваљда ћете о овом што опширније добити. (Већ смо добили. У.)

Стране земље.

ФРАНЦУСКА. Протест што га издаше још у Паризу налазећи се чланови дипломатског кора, противу лубардања француске престолнице, гласи:

„Његовој преузвишености, г. грофу бизмарк-Шенхаузену, канцелару северонемачког савеза и т. д. у Верзељу. Господине грофе! Већ од више дана продиру у унутарњост вароши Париза многобројне кумбаре, што их је опсадничка војска из поседнутих места избацивала. Жене деца и болестници погођени су тим кумбарама. Многе жртве припадају неутралним жртвама. Живот и имстак у Паризу настањених особа свију народности је у непрестаној опасности. Ове су се чињенице догодиле, а подписани, који понајвише имају задатак да бдију над сигурношћу и интересима својих земљака, нису о лубардању извештени, да би могли ове заштитити од опасности које им грозе, и од којих се они не могоше уклонити из узрока који не зависе од њихове воље, а на име ради тешкоћа, које ратујући њиховом одласку на пут стављаше. Упогледу ових пригода, које имају тако озбиљан значај, чланови дипломатског збора, којима су се у одсутству својих посланика и легација подписани чланови конзуларног тела придружили, осећајући одговорност према својим владама и проникнути чувством својих дужности према својим земљацима, држе за нужно споразумети се у погледу закључака, који би се имали донети. Саветовањем дошли су подписани до једнодушног закључка, да ишту, да се по признатим начелима и обичајима народног права таке мере нареде, које би њиховим земљацима допустиле, да себе и своје имање закриле. Пошто се подписани с поуздањем надају, да ће В. преузвишеност код војничке власти у смислу њихових захтевања посредовати, то они уједно употребљујући ову прилику моле Вас, да примите уверење њиховог високог штовања. У Паризу 31. дек. 1870.— Керн министар швајцарског савеза; барон Аделсвард, министар Шведске и Норвешке; гроф Молтке — Хвитфелд, министар Дански; бар. Бејенс, мин. Белгијски; барон Цујлен де Нијевелт, мин. Нидерландски; Баливијан Бојас, мин. Боливије; херцев Аквавива, заступник Сан Мартина и Монака; Енрико Л. Ратон заступник цара Бразилијанског; Јулијо Тирјон привремени заступник републике Сан Доминго; Хусуј заступник Турске; Лопец де Аросемена заступник Хондураса и Салвадора; Г. Бонифац заступник Перуански; барон Ротшилд, ђен. конзул Аустро-угарски; барон Т. Велкерсам, ђен. конзул Руски; Ј. М. Калвони Феруел, консул Шпански; Л. Керути, ђен. конзул Италијински; Ј. Броенза Вијевра, ђен. конзул Португалски; А. Вузос, вице-конзул Грчки“. —

— Одговор Бизмарка на протест дипломатског кора у Паризу.

Верзељ 5. јан. 1871.

Господине министре! Част ми је била примити посланицу, коју сте ви и американски посланик, као и други дипломати у Парису 1. о. м. подписали, у у којој се са позивом на народно право од мене иште да код војничких власти наредима мере, које би земљацима господе подписивача допустиле, да за време опсаде Париза себе и своје имање осигурају.

Жао ми је, што не могу да схватим, да рекламација, коју су г. г. подсивачи на мене управили, нема у народном праву свога основа. Необична, у новијој повесници **јединствена мера**: да се **простолница** једне велике земље у **тврђаву** и њена околица са скоро три милијона становника у опшанчени стан приобраћа, имала је свакако за ове последње необична и врло жалосна следства. За њих нека одговарају они, који су изабрали ову престолницу и њену околицу за тврђаву и за бојиште, а у свакој тврђави нека носе они одговорност, која су се својевољно у време рата тамо настанили и заостали.

Париз је најглавнија тврђава у земљи и Француска је у њој своју најглавнију војску сакупила; Ова посред становништва паришког из свога утврђеног положаја јурушима и ватром из топова напада на немачку војску. Према овим чињеницима не може се искати од немачких војсковођа, да не нападају на тврђаву Париз или да нападају начином, који циљи опсаде не одговора.

Што се могло учинити, да се неоружани неутрални део паришког становништва од опсадничких незгода и опасности сачува, то је с немачке стране и учињено. Једном окружницом државног секретара г. Тиле-а од 14. септ. пр. г. опоменути су посланици у Берлину, а мојом посланицом од 29. септ. опомену сам папиног нунција и остале онда у Паризу находеће се чланове дипломатског збора, да су у будуће становници паришки подчињени развоју војничких догађаја.

У другој некој окружници од 23. септ. показивало се на следства, која би се имала изродити кад би се одпор до крајности продужио, а садржину те окружнице саопштио сам ја г. посланику сједињених држава у Паризу с молбом,да и осталим члановима дипломатског збора то до знања достави.

Неутрални су дакле предходно опоменути и позвани били, да опседнуту варош оставе, при свем том, што таке опомене и допуштење да се уклоне није диктирало народно право, него чувства човечности и обзири на становнике других неутралних и пријатељских држава. Још мање је законом или обичајем основана дужност, да се опсађенима поједине војничке операције у напред обзнањују, као што сам у погледу лубардања имао част констатовати у мојој посланици од 14. септ., коју сам на г. Жил Фавра управио.

Да ће се при продуженом одпору одпочети лубардање, то се могло ишчекивати. И ако није имао пред очима тако утврђену вауош са тако великом војском и ратном опремом као Париз, то ипак доказује Вател: „Разорити варош бомбама и усијаним тамадима, то је мера, којој се без важних узрока не приступа. Али је ипак закони рата допуштају, кад се не може на предају нагнати утврђено место, од кога зависи успех рата и које на то служи, да нам опасан удар причини.“

Противу лубардања Париза има тим мање узрока, да се правно основан приговор подигне, што није наша намера, да као што Вател допушта — разоримо варош, него да први централни положај уздрмамо, у коме француске војске спремају своје нападаје на немачку војску и после изведења тих нападаја заклона налазе.

Усуђујем се најпосле Вашу . . молити господу подписиваче поштоване посланице од 1. о. м. на то опомене, да су после горе наведених објава и опомена, дуго времена сви неутрални, који год желише без даљег услова, осим што се тиче њихове личности и народности, пуштани кроз наше линије, и да су до данашњег дана не само члановима дипломатског збора, него и другим неутралнима давани код наших предстража путни листови, кад су их њихове владе, односно њихови посланици рекламовали. Многи су од господе подписивача посланице од 1. о. м. већ од неколико месеци извештени, да могу проћи кроз наше линије, и они су давно и од својих влада добили дозволу, да могу Париз оставити.

У сличном положају налазе се стотинама становника неутралних држава, којих су посланици нама предлагали, да их пустимо. Ради чега они нису употребили дозволу, што је од дугог времена имају, о томе нема званичних вести: но из веродостојних приватних саопштења могу закључити, да француске власти од дужег времена становницима неутралних држава и њиховим дипломатима не допуштају, да оставе Париз. Ако је то случај, онда би се имало саветовати онима што су принуђени остати у Паризу, да подигну своје протесте код дотичних власника. У сваком случају имам по постојећем право, тврдњу ону у посланици од 1. о. м., да су се неутрални „старали избећи опасности и препреке, што им са стране војујућих грозе,“ одбити у погледу немачког ратовања.

Ми ћемо дозволу што је дипломатском збору подељена као ствар међународне учтивости одржати, и ако је тешко у садањем стадиуму извести. Да њихове многобројне земљаке избавим из опасности, што су са опсадом скопчане, немам на жалост више никаквог другог средства, него **предају Париза**. Ми се налазимо у жалосној нужди, да не можемо подчинити војничку акцију нашем саучешћу према патњи цивилног становништва паришког. Тај поступак нам је строго прописан законом рада и дужношћу, да осигурамо немачку војску противу нових нападаја паришке војске. Да немачка артиљерија не пуца с намером на здања, која су одређена женама, деци и болесницима за пребивалиште, не треба да вас уверавамо, јер ми смо с наше стране и у најтежим околностима држали женевску конвенцију. Због стила, којим је тврђава грађена и даљине, из које још и сада батерије пуцају, тешко је одклонити то, да се таква здања не оштете, а тако исто и обрањивање и убијање невојничких особа, што се при свакој опсади мора на жалост догодити.

Да ће непријатељске и од нас сажаљеване пригоде у такој вароши као што је Париз у већој мери, него у другим тврђавама са опсадом скопчане бити, то је зависно од утврђења или жестоке обране Париза, али ни једном народу не може се допустити, да своје суседе ратом завојшти и да у течају истога своју главну тврђаву закриљује изговором на болнице; а у средини те вароши могу оружане војске после сваког јуриша заклона наћи и спремити се за нови јуриш.

Молим Вашу . . . ., да овај одговор ставите до знања подписивачима посланице од 1. о. м., и да волите примити поновљено уверење мога особитог штовања.

Бизмарк.

— Заступници страних дворова у Паризу протестовали су против тога, што Пруси бомбардују Париз, а нису овима најпре јавили о томе. 5. јануара о. г одговорио је Бизмарк на тај протест. У том одговору казује Бизмарк да нико није дужан онима који су опсађ ни, напред јављати, шта ће данас или сутра започети. Осим тога вели, да је Париз доста опоменут у циркулару од 22. септембра, и да је и дипломатски кор изреком позван по заступнику северне Америке, да се користи слободом, коју му војска немачка даје, те су на то неки чланови његови и изашли из Париза. О самом бомбардовању говори Бизмарк покрај другога ово:

„Париз је најјача тврђава у земљи и Француска је у њој сакупила своју најближу војску. Војска ова напада на Немачку војску; с тога се неможе искати од вођа немачке војске, да не нападају на Париз, или да га тако нападају, као што нико не ради, које рад град какав освојити. Да се бомбардовањем Париза међународно право руши, то се тим пре не може рећи, што ми не ћемо да порушимо Париз, него хоћемо да покваримо тврђаву у којој се непријатељ спрема, да на нас нападне и у коју се заклања кад га ми нападнемо. Ја на жалост незнам сада чиме би се друго до предајом Париза могло помоћи вашим земљацима, да се уклоне од зла, кога мора бити у опсађеној вароши. Ми на жалост немамо куда, него морамо метути војничку операцију пред сучешће наше у невољи грађана паришких. Рат нам прописује којим путем морамо ићи и ми смо дужни да сачувамо нашу војску од нових нападаја из Париза. О томе не треба никога ни да уверавамо, да наше топције отимице непуцају на зграде у којима су жене деца и болесници. То се од себе разуме, кад се зна, како смо се свесно држали женевска уговора покрај оноликих незгода. Тешко је здраво сачувати, да наше батерије случајно не оштете које здање или да кога не убију. Због тога што су тврђаве паришке тако саграђене и због даљине са које се пуца, тога мора бити. Нама је жао, што се то догађа, али ни једном народу не може бити слободно, да на другог нападне, па да после тражи да се у његову најјачу тврђаву дирати несме што у њој има болница, а овамо се у њој непријатељ заклања и на нове нападаје спрема.“

— Да Бизмарк неће да пропусти Жил Фавра да на конференцију иде. о томе је у кратко јављено у овоме листу. Сада ћемо саобштити писмо Бизмарково о томе.

Жил Фавр јавио је Бизма ку да је извештен од лорда Гренвиља, да Бизмарк има у припреми пасош за заступника француског, који пође на лондонску конференцију, и искао је, да му тај пасош пошаље, јер он полази као заступник француски у Лондон, а на то му је Бизмарк отписао ово:

Пре свега молим вашу екселенцију, да ми допусти да исправим једну погрешку у вашем писму.

Ваша екс. држи, да код мене има готов пасош за заступника француског на конференцији лондонској, али то није тако, јер ја неби могао пристати на званичан договор, из кога би се могло извести, да ја признајем, да је влада за народну обрану кадра у име Француске радити, а то ја не могу учинити, бар дотле не, док ту владу бар француски народ не призна.

Ја мислим, да би вам заповедници на нашим предњим стражама, допустили да пређете кроз немачку војску, да сте искали пасош од заповедништва немачке војске око Париза, јер ово се не би морало обазирати на ваш политичан положај и на цел ради које путујете те би заступнику пруском у Лондону биле одрешене руке у томе, да ли ви имате права говорити у име Француске или не, чиме би се сачувало од сваког прејудица. Али ви сте ми тај пут пресекли тиме, што сте у званичној својој молби за путни лист казали, да идете у Лондон на конференцију, да будете тамо заступник Француске. Тај политичан смер ваш забрањује ми вашу жељу испунити особито кад узмем на ум вашу званичну изјаву од 30. дек. о. г.

Саопштавајући вам ово могу само оставити, да се промислите, не би ли се нашао други пут, да се уклони бојазн наша и сваки прејудиц што би били на конференцији у Лондону.

Али ако би се такав пут и нашао, ипак се усуђујем запитати вас, да ли је саветно, да ваша Екселенција, као члан владе за обрану иде на лондонску конференцију, де ће се решавати питање црноморско, сада, када су у Паризу најважнији интереси на коцки, који по Немачку и Француску више вреде него XI. чланак уговора од 1856 године. А ваша би Екселенција тиме оставила без заклона и дипломатске агенте неутралних држава, који су у Паризу управо ради задржани јер су могли одавна из Париза изаћи пошто им је допуштен пролаз кроз немачке линије, и који могу само од вас као министра спољашња тражити обране и постарања. Ја дакле никако не могу веровати, да ће ваша Екселенција у овако критично „доба ко је сте доста и ви сами навукли, хтети не бити при решењу, ради кога ће и на вас одговорност пасти.“

ФРАНЦУСКО-ПРУСКИ РАТ

У последње време јако је становништво паришко гонило Трошија, да искупи своју задату реч, и да излетањем у маси покуша пробити се кроз непријатељску орвију. Трошиј покрај толиког оклевања ипак је морао салетању паришког становништва попустити и своју срећу поново огледати. 7. о. м. подузео је он био са 40 батаљона главан нападај из Париза, но овај, ма да се васцели дан с ванредном храброшћу и издржањем борило, као што један француски званичан извештај јавља, због јак нагомилане непријатељске војске на тачци где се пробити хтело, а наиме артиљерије, остао је без икаква успеха. По овоме дакле и најслабија нада пада, да ће још ма који главнији нападај из Париза успехом крунисан бити моћи. Паризу не остаје ништа друго, него да се, докле ране траје, једино на обрану ограничи. јер при садањим приликама вити се може каквој помоћи споља надати, нити су у стању његове трупе невољу одклонити, коју немачке батерије непрекидним лубардањем са свију страна, у последње време и са севера против Сен Дениса, на становништво његово наноси. Поменути званичан војени извештај о великом нападају Трошијевом под заповедништвом ђенерала Виноа на дан 7. о. м. јавља ово:

Срећно одпочети дан не доврши се тако. како смо му се ми надати могли. Непријатељ, који је изјутра брзином нашег подузећа изненађен био, при свршетку дана на супрот нашој војсци грдну је артиљерију заједно са пешацима прикупио био. Око 3 часа после подне буде наше лево крило тако нападнуто, да се почело колебати. Пошто би заповест издата, да се сви заузети положаји чврсто држе, то сам морао на лево крило отићи, и тек при спуштању ноћи могло се опет офензиве латити.

Но самој ноћи и непријатељској ватри, која је са највећом жестином продужена била, морадоше наше колоне ипак уступити и оне висове напустити, које су оне изјутра заузеле биле. Редовна војска и народни гардаши, који у подужој, огорченој борби себи образа пред непријатељем осветлаше, беху за сво време борбе најбољим одушевљењем задахнути. Мени још досад наши губитци нису познати. Од заробљеника докучисмо, да су губитци непријатеља врло значајни.

Из главног војеног стана у Верзељу добио је „Дели Телеграф“ преко брзојавне жице и другим брзим путовима извештаје, који до 5. о. м. допру. У њима се изрично тврди, да су **преговори** између Верзеља и Париза ма које врсте **одпочети**. Но у њима се и то вели, да се ђенерал Трошија решио, да од 8. и. м. опет се лати главни нападаја из Париза. Ноћу 3. о. м. учињено је више омањих излетања од стране посаде паришке. У шуми пред Медоном нађено је 30 смрзнутих мобилних гардаша, које је шести војени кор својим продирањем од остале војске одцепио био.

Од 24 часа — пише извештач „Телеграфа“ око после подне 5. о. м. — завладала је подпуна тишина с топовима с изузетком тврђаве

један славан чивутски лекар и да ће тај краља излечити. Краљ поручи својем посланику, да му пошље тога лекара, па ма шта коштало. Једног дана стиже овај славни лекар у Париз и сви бејаху љубопитљиви, шта ће он краљу световати. Може се мислити како се сваки дивио и чудио, кад он ништа друго не нареди, него да краљ пије млека од магарице. Краљ га послуша и не прође много времена, а он се осети да је снажнији, и од тога доба дође на француском двору у моду, да се пије магареће млеко. Чим се ко најмање шта разболео или увртио себи у главу да се разболео, таки је тражио млека од магарице. Та мода, или ако хоћете, та лечидба одржала се и до данданас. Лечење магарећим млеком највећма цвета данас — колико нам је познато — у Амстердаму; тамо има завод за лечење, у којем има преко лета по 80 магарица, те гости пију тазе помуженога млека. Један писац нам приповеда нешто о магарицама, што би било у стању да нас мало ублажи у нашем обичном суду о овим животињама; а то је да у Амстердаму магарице дотле неће да се даду помусти, докле нема уз њих младо магаре. Тако исто и краве дивљих народа, као што су Калмуци и Татари, не дају се мусти докле год није теле покрај њих, те зато Татари — ако су теле већ заклали — а они преваре краву тиме, што испуне телећу кожу, те је метну покрај краве кад хоће да је помузу.

Ја би заслужио да се поштоване госпође срде на мене кад не бих сада споменуо, како се млеко некад и на неговање коже употребљавало. То је било у оно доба кад је пропадало римско царство. Испочетка су замакали хлеб у магареће млеко, па су с тим онда трли руке и лице, да кожа буде мека и бела. Али злопроглашена жена цара Нерона ишла је један корак даље, те је преко ноћи облепила лице своје образином од теста, које је било умешено од пшенична брашна и магарећег млека. Пет стотина магарица су се музле ради потреба царичиних, а да неби царица-намигуша ни једнога дана била без млека, то су је при сваком путовању пратиле и њене магарице.

И у техници се млеко много употребљује. Споменућу само млечне боје Али највећа је корист од млека та, што је она прва и једина природна храна за децу у њиховој првој години живота. Сви смо се ми хранили млеком и оно нас је у првој години нашој дизало и крепило. С тога је млеко за нас пре свега важно, и с те тачке ћемо га најпре и најпре да посмотримо.

О.

Мон Валеријана, која од времена на време по који хитац избацује. За времена од последња три дана сасвим је ватра из немачких батерија слаба била. За узрок подпуног ћутања свију немачких батерија за време од 24 часа, наводе се поменути одпочети преговори, од којег доба много је слабије лубардање Париза. Утисак лубардања на варош односно на становништво варошко значајан је, али ипак не толики, каквом су се немачки инџинири надали. Међутим држе у Верзељу, да је становништво много јаче жестоким лубардањем потресено, нежели што то паришки листови на видело износе. Немачки топови сада на млого даље бију, нежели при почетку лубардања. У целом имају Немци 22 батерије на варош наперене. Набављању грдних топова јако је на путу стојало кишовито и хрђаво време. Пошто је 3. о. м. један преговарач из вароши дошао, 4. и. м. један други преговарач изаслат био, то се јако држи, да ће се с немачке стране примирије закључити.

Са горње Рајне пишу шта је принудило ђенерала Бурбакија, да се он на источном бојишту почео повлачити, па између осталог наводе и ово:

До 6. о. м. стојале су по немачким извештајима ствари на источном бојишту Француске тако, да је поновљеним нападајем код последњег села тог дана и јаким продирањем Француза сва војска на узмицање принуђена била, пошто се било бојати, да ће Французи уздуж целе убојне пруге с надмоћијем ненадно према југу напасти. Немачки војени стан би одма из Бревиљера у Данмар премештен, које једним кратким походом источно од Белфора буде извршено. Но поновљен нападај ђенерала Бурбакуја, који су Немци у стрепњи исчекивали, изостаде, јер су од Гарибалде поуздане вести стигле биле, које јављаху, да ђенерал Мантајфел — нови заповедник немачке источне војске — са повећом војском Дижону се и Грају упутио, и да њему уништењем прети. Пошто се војска Бурбакијева пре подне у својим положајима одморила и раном прихватила, крене се она после подне према Бесансону у помоћ Гарибалди, којег околину убрзаним походом још тог истог дана дохвати.

Осим пређашњег извештаја о битци код Ле Мана донеле су новине „Пал-Мал-Газета“ из Рена од 2. јануара овај новији опширнији извештај:

Пошто су се Пруси са 60.000 војника подкрепили били, отворе они са својих положаја између Бонтабло-а и Мароља на француске положаје жестоку ватру из топова, и ови их морадоше напустити, пошто је војени кор, који је између Лоара и Лора раштркан лежао, од главне војске одсечен био. Али још није био положај Француза тако опасан. Наоколо око Ле Мана још они не беху ни педља земље изгубили и свеза са одсеченим војеним кором могла се лако опет постићи, пошто је један део његов узмакао натраг. Кад је наступила ноћ, повукоше се Пруси полако у своје обранбене положаје натраг и сав је изглед био, да ће се сутра са зором борба одпочети. Али непријатељ не даде толико дуго на се чекати, јер око поноћи расани он сву варош својим лубардањем. За један тренутак пре тога беше све мраком покривено, али чим је паљба из топова одпочела била, то је одма небо обузео црвен пламен и свеће се по вароши опазише, које по коју мрачну слику издаваху, која је од једног на други прозор хитала. Шта се даље догодило беше ово: трупе које су по висовима на левој обали реке Хосне и као свеза између француских положаја биле, буду ненадно надмоћијем непријатеља нападнуте. Он је врло добро погодио, јер баш на тој тачки бесмо ми понајслабији. Војници, који тај положај у својим рукама држаху, беху народни гардаша.

Снажан и неочекиван нападај артиљерије збунио је како војнике тако и њихове официре. Официри и подофицири ужаснуше се јако, те због тога не бише у стању никаква налога издати, а саме себи остављене трупе наравно да не знадоше шта ће одпочети. Они реше да се повуку, и пре нигди не застадоше, докле се вароши не дочепаше, по којој стра и ужас распростреше. Претерани извештаји веле, да је ђенерал Шанси сасвим потучен, његови положаји заузети и његова војска готово сасвим сатрвена. После одмора, који је више часова трајао, напусте повлачеће се колоне варош и заузму положај на Бит Сен Жоржу. Међутим се укаже и дан. Одма се увидело, да је губитак положаја од Тиљери јако штетан, и да ће непријатељ поседнућем истог у стању бити, француске положаје обићи и с леђа их напасти. Због тога се одма искупе дивизијони ђенерали на савет, и једногласно закључе, да се француска војска повуче натраг.

То беше јутро пуно страве и ужаса. Докле разни војени корови своја стратегична кретања извршиваху, да би се по висовима Сен Жорж и Буљон западно од Ле Мана повући могли, сипаху грдни поморски топови Шансија из својих положаја у Иврe-л' Еве живу ватру на Прусе и тиме спречаваху овима даље продирање. У варош је овладала била ванредна узбуђеност, звона на ларму звонише, народни се гардаши прикупљаху, на хиљаде рањеника по пољским болницама преношаху се на жељезничку станицу, да би са осталим трупама на разним колима однесени бити могли. По налогу власти буду два моста преко реке Сарете и Хосне у зрак дигнута. Жељезнички мост преко Сарепе подкопан, и већ око подне, кад је извештачу пошло за руком, да се сигурна места у једном полазећем војеном влаку дочепа, одпоче непријатељска танад на варош падати. Око 2 ½ часа после подне кренуо се последњи влак из Ле Мана — пет локомотива и 160 топова морадоше се оставити, јер се Пруси примицаху вароши. Већина званичника на жељезници заједно са надзорницима по станицама похиташе сви на кола, јер за једно магновење ока да су одоцнили, неби се могли спасти, пошто је једно одељење пруских улана већ покушавало, да жељезничку пругу разори, и само се у неколико тренутака одоцнило. Међутим се у Ле Ману по улицама већ одпочела борба. Народни гардаши, подпомогнути од повећег броја матроза, нападоше на Прусе с бајонетима и грдне им штете нанесоше.

Из полузваничног извора дознао је писац овог извештаја, да је Гамбета, када му је вест о порази ђенерала Шанси-а стигла повикао, да ће он, ако нужно буде 800000 војника послати, да само опет Ле Ман освоје, јер за тако важну тачку држи он да је Ле Нана.

О садашњим намерама јавља „Ендепанданс белш,“ да ће он покушати, да се Шербура дочепа и ову тачку за наслон својих даљи војених операција употреби. Ова мисао вели даље поменути лист, не би хрђава била, али је врло сумњиво, да ће ђенералу Шансију с обзиром на Немце, који су преко Аленсона према западу са својом војском већ продрли, још могуће бити, са незнатним оделењима својих војених корова у Шербур приспети. Он би морао на Сенмало ударити и одатле водом у Шенбур одпловити, које је пак са повећим бројем војске опет са значајним тешкоћама скопчано.

Последња нота Бизмаркова на Жил Фавра, коју смо ми у овом броју напред саопштили и у којој изјављује, да му не може дати путни лист за Лондон, примљена је од свог изображеног света са огорчењем; слично презирање свију дипломатски обичаја не познаје хисторија дипломације. И сама „Н. сл. Преса,“ која иначе пријатељује Прусима таким поступком озлојеђена лађа се улоге тужитеља и своме праведном озлојеђењу даје израза; она у својим наводима вели:

Заиста, ко се још сме чудити, што се огорчење превареног за миром чезнећег света сада не више против Француске, но само још против Немачке обрће? Кад је Француска прибирала ванредну одпорну снагу и на рекама Лоару и Somи велику војску прикупљала, онда је Бизмарк нами Аустријанцима пружао пријатељску руку. Кад је ђенерал Бурбаки свој убрзан поход одпочео и упадање у Немачку не изгледаше немогуће, онда умукоше све претње Пруса против свију неутралних велесила, које би покушале посредовати за мир, и из Берлина писало се онда, да се лондонска конференција, која је ради „восфорског питања“ на окупу може и у претресање питања о миру упустити. Тек што је Ле Ман освојен и Бурбаки сузбијен, то јављаше берлински брзојав изненађеној Европи: гроф Берншторф је упућен, да конференцију остави, чим се на њој о миру почне говорити, и француском министру спољних послова одречен је путни лист на конференцију. Кад је Фајдхербова војска разбијена била и Трошијево последње излетање осујећено буде 4. о. м. обнародован одговор и преко њега неутралним велесилама до знања достављено, да конференција не може никакових закључака доносити, које би све велесиле признати и обвезати морале.

Пруској је сила у рукама, да противнику не само ладно гвожђе кроз срце пробије, него да га у срцу и окреће; али се зацело неће моћи основати сталан мир, који се у царевој прокламацији обећава, кад се савладан непријатељ презрењем и грдњама обасипа и сваком могућем моралном угњетавању подвргава. Такав поступак Пруса донеће само примирје — кратку малаксавошћу изнуђену одпочивку — а никако прави сталан мир.

ТЕЛЕГРАМИ УРЕДНИШТВУ „ЗАСТАВЕ.

У Бечу 30. (18.) јануара 1 час, 10 минута после подне.

Карлсрухе. Телеграмом јавља се министру унутарњих дела, да је сва Бурбакијева војска са топовима заједно прешла код Принтена у Швајцарску.

Верзаљ, 30. (18.) јан. Сви паришки фортови (тврђавице) предани су Прусима мирно без сваког противства.

Дру Мих. Политу Десанчићу.

У 4-ом броју „Народа“ од 12-ог јануара о. г. позвасте нас, да „прецизно формулирамо“ наше питање, па да можемо бити „уверени“ да нам нећете остати дужни одговора. Ми учинисмо по вашој жељи, те вам стависмо питање, колико могосмо прецизније, а ви? — Ви нас у својој последњој изјави упућујете на ваш чланак у 5-ом броју „Народа,“ којим одговарате човеку који вас није ништа питао, па сад велите, да је то одговор и на наше питање, што сте га искали од нас, а још га нисте ни добили по свом искању, кад написасте онај чланак. Одговор пре питања. Лепо. У осталом, велите, да тим прекидате даљи разговор у тој ствари. Лепо. То и јесте најпаметније, што се у вашем положају може чинити. Ав' ми, ми га тек овим прекидамо.

Пре свега нам је дужност убавестити вас, да наша намера не само да није била „сумњичити“ вас те тим изазивати вашу „индигнацију,“ већ напротив да нам је намера била сасвим пријатељска, јер вам хтедосмо дати прилику, да се оперете од сумњичења од оног латентног сумњичења оног из потаје ножа, што је по политичне карактере опасније од отвореног, па ма најопаснијег, позива на изјаву. Да вам то боље разјаснимо, морамо вам испричати, како је наша намера постала:

Кад сте полазили на пештански суд, срелисте се на путу с једним од нас и рекосте му, како сте уверени, да ће вас порота осудити и како већ носите собом и постељу и егеде за вачку ћелију. Онда се сваки од нас поносио с вама, а било нас је који смо вам и завидели. Тек што стиже вест о вашем ослобођењу, изађе у „Народу“ чланак дра Ј. Суботића под насловом „Др. Полит-Десанчић.“ Сваки, који је читао о „узвишеним идејама, женијалној енергији и гранитној сталности значаја,“ што дају вашем говору „висину домашај и снагу, која се необичном назвати мора,“ — који је читао, како су ваши чланци пуни полета, хисторичког знања, писалачке вештине и женијалне безобзирности,“ — сваки се поносио, не велимо што се могао назвати вашим пријатељем, већ ма само и чланом онога народа, који рађа таке детиће. Тај понос је кулминовао при речима чланкопишчевим: „Као политични карактер стоји др. Полит-Десанчић на равној висини. Те чистоте, чврстоће и непоколебљивости карактера рђдко је заиста и у оним народима наћи, који су богатији и изображењем, и обсегом политичког живота.“ Свака се реч одзиваше у нама, ма да не увиђасмо потребе тога чланка, јер бесмо уверени да ће и тај скромни нацрт потавнети пред светлим делом ваше обране.

У то нам дође мађарска „Реформа“ и њен извештај о вашој обрани.

Помислите с какве се висине заљуљасмо, из какви се „илузија“ стадосмо будити, кад прочитасмо, како је др. Полит-Десанчић казао пред мађарском поротом „да у Мађарорсагу нема српске земље“.

„Осујећена нада за српском Војводином беше грозна дезилузија“.

То су ваше речи, којима почињете свој самоспоминьани чланак о „мајској скупштини“ у одговор Стеви Павловићу, на који и нас упућујете. — Дезилузија је у опште грозна ствар. Ал' ова би делузија сувише грозна била, сувише брза, невидовна. Са грозничавим нестрпљењем ишчекивасмо извештај „Народа:“ — Исто то, мало другчије. А ваша прва изјава против „Реформе“ даде нам последњи удар, те се са вртоглавне висине илузије стадосмо сурвавати у недогледну провалу „дезилузије.“ У том очајању, јели чудо, што се латисмо последње наде, да ће те ви можда у нечем поправити извештај и самог „Народа,“ или да ће те нам доказати, да у „Народу“ није онај смисао ваши речи, што вам „Реформа“ извади из уста? И у тој нади управисмо свој позив на вас. Ал' и у тој последњој нади преварисмо се. — Да сте имали ијоле милости с нама, ви нас неби уљуљкивали у нове илузије обећавајући нам одговор, па да нас после још дубље гурнете у стрмен дезилузије. Јер у вашем одговору Стеви Павловићу не нађосмо ни травке, за коју би се могли уватити падајући у дезилузионалну провалу: не нађосмо обећаног одговора на наше питање.

Да нам је реформин извештај могао дати основаног повода зебњи то сте и сами признали, налазећи да вам је нужно оградити се од њега; а да „Реформа“ није баш сасвим изврнула смисла ваши речи, то у 5-ом броју „Народа“ и сами посредно признајете, јер се извињујете: Qui s' exuse, s' accuse.

Велите, да је добро било онако говорити, јер са керепешког друма води жељезница управо у Вац. То је, до душе врло корисно. Ал' камо ту „узвишене идеје“? Камо женијална енергија“? Камо „гранитна сталност значаја“?, камо „полет“?, камо „женијална безобзирност“?, камо „чврстоћа и непоколебљивост карактера“?

А друго: Зар вам није било доста тепати Мађарима с народним братинством онима Мађарима, што их летос у својим фулминантним чланцима називасте свакојакима? Зар вам не беше доста, спомињати пред њима своје негдање унионистичке заслуге? Зар вам не беше доста вилнанска здравица и осуда славенске унификације?

Па, напослетку, ако сте се побојали, да ће вас одвести у Вац, кад кажете пред пештанском поротом, да у Угарској има који педаљ и српске земље, али зар нисте могли то бар прећутати? Зар мислите да и најмања евектива против Русије, на коју ни ми не би одрекли свога благослова, неби била претежнија пред вашим судијама од преговора јавног тужиоца, да му нисте још на ову ил' на ону тачкицу одговорили?

Него што рекосте, истина је:

„Осујећена нада за српском Војводином беше грозна дезилузија“.

И ми велимо:

Грозна је ствар та дезилузија?

У том уверењу остајемо ипак ваши

„именовани“ пријатељи.

ИСПРАВАК.

У бр. 6. овог листа у допису из Карловаца изостало је погрешком коректора неколико речи које целој ствари други значај дају. При крају дописа стоји ..... „кога је наш господин кнез .... тукао и т. д. — а треба да стоји: кога је једна пришипетља нашег госп. кнеза пре седам и т. д. као што већ у допису стоји.

ПОПРАВКА.

Позив на састанак Срба занатлија у прошлом бр. „Заставе“ написао сам ја у хитости и не разабрав како треба допис министарски — па сам потписао и задругиног тајника, Алек. Сандића, безњегова знања. Ово изјављујем, те да се не би моја погрешка приписала горереченом брату тајнику.

У Новом Саду 17. јануара 1871.

Н. Продановић
заменик тајника,
„Задруге Срба занатлија.“

ПОЗИВ.

на јавна предавања у Новоме Саду.

Јавља се поштованој публици, да ће треће јавно предавање бити у четвртак 21. јануара и да ће том приликом говорити:

Миша Димитријевић „о раду и о подели рада.“

И ово ће предавање бити у дворани „Матице Српске,“ а почетак му је у 6 сахата у вече.

Омладински одбор.

Позив.

Сва она господа, која су прилог на зидање народне дворане уписала, позивају се овим уљудно, да изволе у благајну Матичину уплатити рату, којој је дошао рок за плаћање.

Из седнице управљајућег одбора Матице Српске, држане 18. јан. 1871.

Председник Матице Српске
др. Ј. Суботић.

актуар
Панта Поповић.

Курс од 18. јан.

Сребро — — — — — — — —	121.90
Дукати — — — — — — — —	5.85 5/10

ОГЛАСИ.

ЕДИКТ.

На молбу Саве Недељковића, становника Крчединског, да се од супруге своје Кате рођ. Богдановић која је пре 15 година од него у свет одбегла, коначно разведе и да му се дозволи, да у други брак ступити може, позива се овим речена Ката, да за шест месеци од данас поради овог односног расправљања сама лично консисториуму овом предстане или место пребивања свог достави; јер ће иначе консисториум по постојећим у том погледу законима даље поступити. Из седнице консисториалне, у Карловци, 19. дек. 1870.

Консисториум Архидиецезе
Карловачке.

3—3

Опомена!

Како певачка друштва, тако и поједине личности, које су се у „заједницу српских певача“ уписале, а до данас још прилога годишњег положиле нису; опомињу се овим: да како за лањску тако и за ову годину обећани прилог до краја фебруара о. г. пошаљу, да не би принуђени били по закључку друге скупштине певачке заједнице од 30. августа 1870. бр. 4. поименце јавно их опоменути, а после и из чланства избрисати.

У Панчеву 12. јануара 1871.

Председништво панчевачког српског црквеног певачког друштва. 1—3

ЗНАНСТВЕНА ПРЕСУДА
Анатеринског зубњег лема г. зубњег лекара
др. Ј. Ђ. Поппа у Бечу.

Овај славни анатерински-зубњи лем г. зубњег лекара др. Ј. Ђ. Поппа у Бечу, варош, Погнерова улица бр. 2. подвргао сам ја основаном испитивању; јер општи знанствен интерес, који стоји у свези са тим тако надалеко распрострањеним зубним леком, доноси сам собом, да се природно-хисторични и пфармацевско-динамична својства истог испитају. Услед учињеног испита у самом делу дознало се, да је анатерински зубни лем г. др. Ј. Ђ. Попа у Бечу по својој квоћи један и управоједини лек; јер садржи у себи растворене вегетабилне и минералне честице, које сваковрстне болове уста и зуби најбоље и, најбрже лечу и изцељују, тако да је овај лек најпрепоручителнији за све болове уста и зуби. Особито надмашује овај зубњи лем, због своји особити честица, које предубређују сваки трулеж у устима сва досадања средства; и то има свог природног узрока, јер др. Поппа лем садржи у себи осим лековити честица још целисходне материје за подпуно чишћење зуба, чиме се сваки могући трулеж у устима и зуба предупређује. Услед тога је анатерински-зубни лем г. практ. зубњег лекара др. Ј. Ђ. Поппа у Бечу, по свим својим својствима над свима досадањим лековима најбоље и најмоћније средство против свију болести уста и зуби, које ја овде безпристрасно изричем и својеручним подписом мојим и печатом потврђујем и признајем.

У Берлину, 16. јунија 1869.

Др. Хесс,
краљев. пруски испитани апотекар и кемикер I. класе; знанствени испитаоц и стручњак медицински, пфармацевтски, кемични и здравствени — артиклова и фабриката разни струка.

Л. С.

Може се добити: У Новом Саду у апотеки К. Б. Грозингера; М. Брамера апот. код св. духа; Димитрија Момировића и Љ. Стефановића („код три главе шећера“); у Тителу: Тиме Ђорђевића и др.; у Београду: Секулића апот. и Д. Милутиновића апот.; у Панчеву: В. Х. Графа апот.; Николић и Димитријевић, Јовановић и Јанковић; у Митровици: Цајзбергера апот.; у Вуковару: Т. Станића, Крајчовића апот. и Ф. Кирхбаума апот.; у Сомбору: Фајнијанес-а нећака, Попића и Р. Хајндлхофера; у Осеку: Рибцурда апот. Хернерова сина; у Вел. Бечкереку: Д. Дајча синови, Калнерова апот., Ј. Белеи; у Петроварадину: Деодата апотека; у Карловцу: Медерова апот. и код Бенића: у Валпову: А. Сесцати апот.; у Земуну: код Д. Јовановића сина; у Пардању: Гигнерова апот.; у Футогу: Цвик апот.; у Паланци: Хирлековић апот.; у Петровцу: Ференц апот.; у Карловцима код Штрасера; у Илоку: Ласло апот.; у Темерину: Шлид апот.; у Кузи: Хајнер апот.; у Червенки: Доминић апот. 1—3

Властник и издаватељ др. Свет. Милетић. Одговоран уредник Стеван Поповић. Српска штампарија дра Јована Субботића у Новом Саду. 1871.

Властник и издаватељ др. Свет. Милетић.